

Postoje a vědomosti českých žáků a budoucích pedagogů ve vztahu k Vietnamcům

Martina Cichá a Libuše Čadová

Anotace: Příspěvek se zabývá problematikou multikulturní výchovy v kontextu české pedagogické reality. V úvodu jsou zmíněny otázky migrace, změny národnostního a etnického složení české společnosti, přičemž důraz je kladen na vietnamskou komunitu v ČR. Dále jsou prezentovány výsledky dvou rozsáhlých dotazníkových výzkumů, jejichž respondenty byli v prvním případě žáci základních a středních škol, ve druhém případě studenti pedagogických fakult v ČR. Cílem práce bylo zjistit, jaké postoje a vědomosti mají tyto respondenti ve vztahu k Vietnamcům. Výsledky obou výzkumů akcentují potřebu realizovat multikulturní výchovu na všech základních a středních školách. Zdůrazňují také potřebu realizace multikulturní výchovy jako nedílné součásti vysokoškolského studia všech budoucích učitelů.

Klíčová slova: Vietnamci, postoje, vědomosti, žáci základních a středních škol, studenti pedagogických fakult, multikulturní výchova

Annotation: This paper deals with present problems of multicultural education in context of Czech pedagogical reality. Issues of migration, changes in national and ethnic composition of the Czech society are mentioned in introduction of this contribution, where the accent on the Vietnamese community is put. The results of extensive questionnaire surveys are presented there. The first survey was held in primary and secondary schools and second one among students of pedagogical faculties in the Czech Republic. The aim of this work was to find out respondents attitudes and knowledge about the Vietnamese. The results both of surveys underline the need of realisation of multicultural education at elementary and secondary schools. Realisation of multicultural education as an inseparable element of university education system of future pedagogues is necessary.

Key words: Vietnamese, attitudes, knowledge, pupils of elementary and secondary schools, students of pedagogical faculties, multicultural education

Úvod

O současné České republice (dále uvádíme už jen „ČR“), která byla mnoho let uzavřena migračním tokům, se zdaleka nedá tvrdit, že je zemí multi-kulturní, zejména ve srovnání se zeměmi západní Evropy či USA. Přesto můžeme konstatovat, že za posledních asi patnáct let doznala česká společnost řady změn i pokud jde o národnostní a etnické složení. Pro mnoho migrantů je ČR zemí tranzitní, je však i poměrně dost těch, pro které je zemí cílovou.

Cílem této práce není zabývat se faktory, které migrující osoby nutí opustit svou zemi původu (tzv. push factors) nebo které je naopak lákají do určitých cílových zemí (tzv. pull factors). Zmíníme jen, že k nejčastějším důvodům odchodu ze země původu patří nepříznivý demografický růst, nízká úroveň životních podmínek, nedostatek pracovních příležitostí, politická represe, nebo poptávka po práci, politická svoboda, dostupnost pozemků či bydlení a příznivé ekonomické příležitosti. (Castles in Vobejdová, 2004, s. 4). Ať už má migrace jakékoli důvody, je legální či nelegální, nucená či dobrovolná, krátkodobá nebo dlouhodobá, důležité je, že více či méně ovlivňuje demografickou strukturu společnosti a v mnoha případech nakonec vede k trvalému pobytu migrantů v cílové zemi.

Podle Castlese probíhá tato migrace ve čtyřech fázích. V první fázi Castlesova modelu vzniká migrační proud složený z mladých, ekonomicky aktivních lidí, kteří se vydávají do cílové země dočasně za prací. Jsou stále orientováni na domovskou zemi, kam často posílají část vydělaných peněz. Druhá fáze je popisována jako prodlužování pobytu migrantů. Rozvíjejí se sociální sítě založené na příbuzenských a komunitních vztazích, které umožňují pomoc a podporu migrantů v novém prostředí. Ve třetí fázi již dochází ke slučování rodin, roste orientace na cílovou zemi a uvažuje se o dlouhodobějším usazení. Objevují se etnické komunity s vlastní organizací, obchodem a specifickou profesí. Jako názorný příklad může posloužit právě vietnamská komunita v ČR. Čtvrtá fáze následuje po trvalém usazení migrantů v dané zemi. Záleží hlavně na migrační politice daného státu, zda migranti získají určité právní postavení v cílové zemi. Dle možností nabývají státní občanství, prakticky však může docházet k jejich sociálnímu a ekonomickému vyloučení a k vytvoření etnických komunit. (Castles in Vobejdová, 2004, s. 4–5).

Vietnamci v České republice

V našem příspěvku se nebudeme podrobně zabývat ani historií vietnamské komunity v ČR, která je poměrně dlouhá (od roku 1950) a pohnutá (imigrace z Vietnamu probíhala od roku 1956 až do roku 1989 v několika vlnách, její důvody byly různé, stejně jako její organizace a také reakce

české společnosti na příliv Vietnamců), ani detailním popisem života Vietnamců v současné české společnosti. Uvedeme zde jen z našeho pohledu **nejdůležitější informace o životě vietnamské komunity v ČR.**

K 31. 12. 2004 pobývalo v ČR na základě povolení k trvalému pobytu 20 689 Vietnamců. Dnes jich zde podle oficiálních odhadů žije kolem 30 000. Neoficiální odhady uvádějí počty podstatně vyšší. Největší koncentrace lidí z Vietnamu zaznamenává Praha, Brno, Ostrava, Cheb a regiony při hranicích s Německem a Polskem.

Vietnamské lokální komunity se v ČR formovaly během 90. let ze tří migračních skupin:

1. Vietnamci, kteří byli na místě již před rokem 1989 a pak ve stejném městě pokračovali v obchodních aktivitách (5–10 %);
2. Vietnamci, kteří se do konkrétního místa nastěhovali z různých míst ČR nebo Slovenska (20–30 %);
3. Vietnamci, kteří přišli po roce 1990 přímo z Vietnamu, popř. z jiných evropských zemí (75 %). (Brouček, 2003, s. 32–33)

Vietnamci do ČR nemigrují proto, aby změnilí kulturní prostředí či poznali něco nového. Přicházejí obětovat dny svého života za materiální zisk v blízké budoucnosti. Smysl svých ekonomických aktivit formulují do tří zásad: uživit na dobré úrovni rodinu, finančně zabezpečit děti a postarat se o rodiče, kteří jsou ve Vietnamu.

Výrazným rysem vietnamské komunity v ČR je její izolovanost a uzavřenost. Je způsobena velkou kulturní odlišností, jazykovou neznalostí a téměř permanentním pracovním nasazením. Pro zdejší život Vietnamců je charakteristický stav provizoria v oblasti bydlení, volného času atd. Fenomén provizoria výrazně ovlivňuje jejich chování a všechny oblasti života i přesto, že se rozhodli pro trvalý pobyt v ČR.

Vietnamci v ČR „obývají“ velkoobchodní nebo maloobchodní tržnice, kde jsou možnosti integrace minimální. Tyto velkoobchody se stávají úředními, kulturními i vzdělávacími centry komunity. Pro Vietnamce je tak prakticky nemožné asimilovat se do naší společnosti, ale také zařídit si život podle svých vlastních zvyků. O povolení k pobytu musí žádat každým rokem znovu, jejich budoucnost je proto nejistá. Někteří vietnamští podnikatelé už začali zaměstnávat české zaměstnance a spolupracovat s českými podnikateli. Mnoho vietnamských občanů létá zpět do Vietnamu za svou rodinou, převážně v období tradičních oslav Nového roku (leden–březen), a také během roku intenzivně se svou vlastní komunikuje elektronickou poštou. O situaci ve Vietnamu se Vietnamci informují prostřednictvím vietnamských médií.

Rodina, i když dochází k její transformaci, stále plní své velmi důležité

funkce a dá se říci, že je nejdůležitějším stabilizátorem vietnamských komunit v dosud nejasněné situaci po přesídlení z Vietnamu. Vietnamci dávají najevo, že respektují rodinu i manželský svazek a že smyslem jejich ekonomických aktivit je zabezpečit svoji rodinu.

Někteří Vietnamci zakládají „nové“ partnerské vztahy v relativně krátké době po přesídlení k nám, což by se za normálních okolností ve Vietnamu nestalo. Pod vidinou ekonomických a dalších životních výhod někdy dochází k formálnímu stvrzení nového manželství, dokonce aniž by byl původní svazek ve Vietnamu zrušen. Vietnamci se tak ve výjimečných případech sice dopouštějí trestněprávních prohřešků proti platným zákonným normám, ale ani v těchto extrémních případech význam rodiny a manželství nezpochybňují. Na jedné straně se soudržnost rodiny v tradičním smyslu právě těmito synchronními párovými svazky u vietnamských imigrantů rozkládá, na straně druhé ale přetrvávají částečně tradiční impulsy působící prostřednictvím sociálních vztahů rodiny. Projevuje se to především v intenzivní snaze zabezpečit potomky, rodiče, prarodiče, včetně kultu předků. Přesídlení do tak kulturně a společensky odlišného prostředí je většinou imigrantů chápáno jako start do nové etapy života nebo alespoň přestávka v životě původním. Zajímavou skutečností je výskyt změny jména v případech získání nelegální dokumentace usnadňující vstup na území ČR. Je to spíše vynucený manévr k získání možnosti života v lepších ekonomických podmínkách než potřeba změny identity.

Sami Vietnamci, kteří utvářejí nové lokální komunity, ve svých výpovědích naznačují, že mají odlišné sociální vazby k okolní majoritě. Není zde těsnější vazba jednotlivce a společnosti. Naopak zde jsou silné lokální vazby jednotlivce, úzký vztah k místní komunitě, v sousedském okolí, ve městě. S větší vzdáleností se vazba jakoby „rozvolňuje“. Někteří Vietnamci však začínají vnímat uzavřenost komunity nejen jako „ochranu“, ale i jako omezení.

V ČR už vyrůstá druhá generace vietnamských občanů po roce 1989. Dnes jsou to především žáci, kteří se zde narodili nebo byli od malička vychováni v českém prostředí. Tyto děti si český jazyk osvojují velmi dobře. Je škoda, že se tomu často děje na úkor vietnamského jazyka, kterým řada dětí už nemluví. Zato u dospělých je to často naopak, neboť ti věnují veškerý čas svým podnikatelským aktivitám a na zdokonalování své češtiny jim čas už nezbývá. Z důvodu jazykových bariér nenavštěvují divadla ani kina. Volný čas, kterého mají velmi málo, věnují tradičním zvykům a každodenním modlitbám za předky, rodiče a úspěchy v podnikání.

Teoretická východiska a výzkumné cíle

Hlavním cílem našeho sdělení je prezentovat úroveň informovanosti dětí základních a středních škol, zejména úroveň postojů a vědomostí studentů pedagogických fakult v ČR, tedy budoucích učitelů, ve vztahu k vietnamské populaci. Domníváme se totiž, že je důležité ovlivňovat veřejné mínění příslušníků majoritní společnosti ve vztahu k příslušníkům minorit od útlého věku, že multikulturní výchova by měla být nedílnou součástí výchovně-vzdělávacího působení na všech základních a středních školách, a že na ni budoucí učitelé všech aprobací musí být systematicky připravováni.

Hlavním cílem výzkumu orientovaného na žáky základních a středních škol (dále uvádíme už jen „výzkum I.“) bylo zjistit, jaké mají informace o lidech odlišných národnostních a etnických menšin.

Hlavní cílem výzkumu orientovaného na studenty pedagogických fakult (dále uvádíme už jen „výzkum II.“) bylo zjistit míru jejich připravenosti na výchovu proti rasismu, to znamená zjistit, jaké mají postoje k lidem odlišných národnostních a etnických menšin a jak jsou o nich informováni.

Ve výzkumu I. i II. jsme se tedy nezabývali jen vietnamskou komunitou, ale i příslušníky ostatních menšin, které jsme ve vztahu k ČR považovali za významné. Pro účely tohoto sdělení se však dále budeme zabývat už jen vědomostmi, resp. postoji a vědomostmi ve vztahu k Vietnamcům. V obou případech jsme zvolili dotazníkovou metodu.

Výzkum I.

V tomto případě jsme se rozhodli pro dotazníky s otevřenými položkami. Jejich výhodou je především to, že respondent neomezují v jeho odpovědích, naopak mu umožňují detailní názorové či slovní vyjádření. Poskytují nám tedy bohatší informace než dotazníky s uzavřenými položkami. Velkým úskalím těchto dotazníků však je obtížnost jejich vyhodnocení, a tím i obtížná srovnatelnost zjištěných výsledků. Otázky byly úmyslně formulovány tak, aby vybízely k vědomostním odpovědím. Přesto jsme „počítali“ s tím, že někteří respondenti do svých odpovědí promítnou i své postoje. Proto jsme přísně dbali na to, aby položené otázky byly věcné, nesuggestivní a aby splňovaly další kritéria, tj. byly všeobecně zaměřeny, byly relativně jednoduché, univerzální a jasné. Respondentům jsme položili celkem 10 otázek:

1. Kdo to jsou Romové a odkud pocházejí?
2. Ve kterém století přišli Romové na naše území?
3. Co mají Romové společného s Lety u Písku a Hodonínem u Kunštátu?
4. Kdo to jsou Židé?
5. Co je typické pro židovské náboženství?
6. V jakém smyslu jsou Židé především spojováni s 2. světovou válkou?

7. O nějakém významném židovském vědci (fyzikovi, chemikovi, přírodovědci, filozofovi, ...) nebo umělci (spisovateli, malíři, hudebníkově, ...)?
8. Proč je kůže černocho černá?
9. O nějakém vietnamském zvyku nebo obyčeji?
10. Kdo to jsou Arabové?

Pro účely tohoto sdělení se však dále budeme zabývat už jen vědomostmi ve vztahu k Vietnamcům.

Považovali jsme za vhodné, aby spektrum škol bylo regionálně co možná nejširší. Dotazníkového šetření se finálně účastnilo 5 základních škol, 3 gymnázia, 7 středních a vyšších odborných škol (dále budeme uvádět „střední školy“) z celé ČR. Na základních školách byly dotazníky zadávány žákům od 6. do 9. tříd. V ostatních případech byl výběr respondentů zcela náhodný. Ve všech případech jsme se řídili možnostmi jednotlivých školských zařízení, ochotou jejich vedení a zejména samotných učitelů dotazníkové šetření umožnit. Všem školám byla prostřednictvím jejich vedení zaručena přísná anonymita dotazníků. Nebylo tedy zjišťováno ani jméno a příjmení respondenta, ani jeho příslušnost ke konkrétní škole.

Součástí výzkumu I. byla pilotní sonda celkem u 235 žáků základních škol. Na ní jsme si ověřili, že respondenti položeným otázkám rozumějí a že pokud znají odpověď na položenou otázku, nemají žádný problém s vyplněním dotazníku. Finálně se výzkumu zúčastnilo celkem 833 respondentů, 396 žáků základních škol a 437 žáků středních škol.

Protože zde není prostor k podrobné prezentaci výsledků výzkumu, včetně vstupních dat (rozdělení podle škol, věku, pohlaví atd.), omezíme se jen na stručné obecné zhodnocení našeho výzkumného souboru. Šlo o početně naprosto srovnatelné vzorky respondentů. Mezi respondenty základních škol bylo nejvíce 15letých a 13letých respondentů. Mezi respondenty středních škol bylo nejvíce 18letých a 19letých respondentů. Rozdělení respondentů podle pohlaví bylo prakticky rovnoměrné u respondentů základních škol. Mezi respondenty středních škol jednoznačně převažovaly ženy.

Výsledky výzkumu a jejich interpretace

Odpovědi na výše uvedené otázky jsme analyzovali a roztrídili do pěti kategorií podle toho, zda šlo o odpověď:

- správnou úplnou;
- správnou neúplnou (částečně správnou);
- nesprávnou;
- výrazně xenofobní nebo rasistickou;
- žádnou nebo odpověď „nevím“.

Bohužel zde nemáme prostor k rozboru kritérií hodnocení, podle nichž jsme jednotlivé odpovědi považovali za správné úplné, správné neúplné (částečně správné), nesprávné či výrazně xenofobní nebo rasistické. Celkově lze však konstatovat, že hodnocení odpovědí bylo poměrně benevolentní. Za správné úplné odpovědi byly považovány i odpovědi ne zcela přesné, celkově však správné a obsahující všechny podstatné údaje. Za odpovědi správné neúplné (částečně správné) byly považovány i ty odpovědi, které obsahovaly nesprávný údaj, pokud převažovaly údaje správné.

Z odpovědí na otázku: „Víš (víte) o nějakém vietnamském zvyku nebo obyčeji?“ jsme za správné úplné odpovědi považovali např. odpovědi: „Rýži jedí tyčinkami.“ „Po jídle normálně řihají.“ „Neslaví naše Vánoce.“ „Jsou skromní.“ „Jedí psy.“ Za správné neúplné (částečně správné) jsme považovali např. odpovědi: „Pít čaj.“ „Prodávají ve stánkách oblečení.“ „Vánoce slaví v lednu, jsou skromní.“ „Neumějí řídit.“ Za nesprávné jsme pokládali např. odpovědi: „Čínské polévky ze sáčku, levné vietnamské oblečení.“; „Ano, musí zlevnit oblečení, nebo odejde zákazník.“ „Sleva. Sleva.“ „Skákat přes oheň.“ Za výrazně xenofobní nebo rasistické jsme označili např. odpovědi: „Mají zvyk, že nemají jinou práci než pracovat na trzích.“ „Umějí podvádět.“ „Jsou to šmejdy.“

Většina respondentů na tuto otázku neodpověděla vůbec nebo uvedla odpověď „nevím“. Mnoho respondentů pak odpovědělo nesprávně. Přesné výsledky uvádíme v tabulce 1.

Tabulka 1: *Odpovědi na otázku „Víš (víte) o nějakém vietnamském zvyku nebo obyčeji?“ (AČ – absolutní četnosti, RČ – relativní četnosti, Σ – suma všech odpovědí)*

Odpověď	Základní školy	Střední školy	Σ
	AČ (RČ)	AČ (RČ)	AČ (RČ)
správná úplná	10 (1,2%)	35 (4,2%)	45 (5,4%)
správná neúplná (částečně správná)	34 (4,1%)	40 (4,8%)	74 (8,9%)
nesprávná	66 (8,0%)	96 (11,5%)	162 (19,5%)
výrazně xenofobní nebo rasistická	25 (3,0%)	9 (1,0%)	34 (4,0%)
žádná nebo odpověď „nevím“	261 (31,3%)	257 (30,9%)	518 (62,2%)
Σ	396 (47,6%)	437 (52,4%)	833 (100,0%)

Odpovědi na otázku: „Víš (víte) o nějakém vietnamském zvyku nebo obyčeji?“ tedy hodnotíme jako převážně nedostatečné. Ve srovnání s odpověďmi na ostatní otázky byly právě odpovědi na tuto otázku u obou skupin respondentů hodnoceny jako jedny z nejhorších.

Abychom zjistili, zda mezi žáky základních a středních škol existují rozdíly v četnostech jednotlivých odpovědí, použili jsme Kolmogorovův-Smirnovův

test pro dva velké výběry různého rozsahu a test nezávislosti pro kontingenční tabulku větší než 2×2 . Nulová hypotéza nám říká, že mezi těmito dvěma soubory nejsou významné rozdíly, kdežto alternativní hypotéza je založena na tvrzení, že mezi těmi soubory existují významné rozdíly. Na základě Kolmogorovova-Smirnovova testu a testu nezávislosti pro kontingenční tabulku větší než 2×2 jsme zjistili **signifikantní rozdíl v četnostech odpovědí mezi žáky základních a středních škol.**

Přestože ve zmíněném dotazníku nebyly cíleně zkoumány **postoje** k vybraným národnostním a etnickým skupinám, **do mnohých odpovědí se promítly a v některých případech byly velmi nepřátelské nebo přímo rasistické.** Vzhledem k tomu, že zkoumaným vzorkem byli žáci základních a středních škol, považujeme toto zjištění za závažné.

Výzkum II.

Jak jsme již uvedly, hlavním cílem tohoto výzkumu bylo zjistit úroveň postojů a vědomostí studentů pedagogických fakult v ČR, tedy budoucích učitelů, ve vztahu k vietnamské populaci, srovnat jejich úroveň u výstupních a vstupních ročníků a zjistit, jak studenti sami vnímají potřebnost přípravy učitelů na výchovu proti rasismu i dosavadní podíl pedagogických fakult na této přípravě.

Domníváme se totiž, že v boji proti rasismu a xenofobii je prevence mnohem účinnější než represe a že mají-li učitelé na školách realizovat multikulturní výchovu, musí především oni sami zaujímat společensky žádoucí postoje k „odlišným lidem“, a to v každé situaci, za všech okolností, ale také mít o příslušnících odlišných kultur dostatečné znalosti a vědomosti a současně být schopni v tomto smyslu aktivně působit na děti a mládež.

I zde jsme se nezabývali jen vietnamskou komunitou, ale i příslušníky ostatních menšin, které jsme ve vztahu k ČR považovali za významné: Romy, Židy, Araby, černochoy, příslušníky balkánských zemí, příslušníky bývalého SSSR. Pro účely tohoto sdělení se však dále budeme zabývat už jen postoji a vědomostmi ve vztahu k Vietnamcům.

V tomto případě jsme zvolili dotazníky s uzavřenými položkami.

Zkoumaný soubor zde tvořilo *960 studentů čtyř pedagogických fakult* v ČR (dvou v Čechách a dvou na Moravě). Zahrnoval 789 studentů výstupních ročníků (dále uvádíme jen „výstupní soubor“) a 171 studentů vstupních ročníků (dále uvádíme jen „vstupní soubor“). Také v tomto případě se omezíme na velmi stručné zhodnocení našeho zkoumaného výzkumného vzorku.

Výstupní soubor čítal 127 mužů a 662 žen. Věkové rozmezí se pohybovalo od 20 do 35 let. Soubor sestával z respondentů celkem 94 studijních oborů a kombinací.

Vstupní soubor čítal 12 mužů a 159 žen. Věkové rozmezí se pohybovalo

od 18 do 25 let. Soubor sestával z respondentů celkem 13 studijních oborů a kombinací.

Respondenti výstupního i vstupního souboru vyplňovali anonymní dotazník, který sestával z postojové části, části vědomostní a dvou škál. Také v tomto případě budeme uvádět už jen ty položky dotazníku, které se bezprostředně vztahovaly k vietnamské populaci.

V **postojové části dotazníku** se respondenti měli vyjádřit k „**ochotnému přijetí**“ nebo „**nepřijetí**“, event. „**vyloučení**“ příslušníka (příslušníků) vybraných skupin ve smyslu výroků (vztahů), které v souvislosti s Bogardusovou stupnicí společenské vzdálenosti uvádějí Krech, Crutchfield a Ballachey. Pokud s výrokem respondent souhlasil, měl do příslušné kolonky uvést znaménko +, pokud s ním nesouhlasil, měl uvést znaménko –. Pro snadné pochopení zadání jsme v dotazníku uvedli příklad. Bogardusova stupnice společenské vzdálenosti ve vztahu k Vietnamcům je předmětem tabulky 2.

Tabulka 2: *Bogardusova stupnice společenské vzdálenosti ve vztahu k Vietnamci (Vietnamcům)*

Přijetí – nepřijetí	do blízkého příbuzenstva (manželství)	ke svým osobním přátelům	do své ulice jako sousedy	do zaměstnání ve svém povolání	jako občany do své země	vyloučil(a) bych je ze své země
Vietnavec (Vietnamci)						

Z rozboru postojů respondentů výstupního souboru ve smyslu jejich „**ochotného přijetí**“ **do blízkého příbuzenstva (manželství)** vyplynulo, že 15,7 % respondentů je ochotno přijmout do tohoto vztahu Vietnamce. Tolerantnější byli v tomto vztahu muži, přičemž rozdíl v postojích mužů a žen činil 21,7 %.

Z rozboru postojů respondentů výstupního souboru ve smyslu jejich „**ochotného přijetí**“ **ke svým osobním přátelům** vyplynulo, že Vietnamce je do tohoto vztahu ochotno přijmout 64,8 % respondentů, přičemž jako tolerantnější se v tomto vztahu jeví opět muži. Rozdíl v postojích mužů a žen k vietnamské populaci činil v tomto případě 12,9 %.

Z rozboru postojů respondentů výstupního souboru ve smyslu jejich „**ochotného přijetí**“ příslušníka (příslušníků) vybrané skupiny **do své ulice jako souseda** vyplynulo, že v případě vietnamské populace je tento vztah ochotno akceptovat 83,3 % respondentů. Také v tomto případě byli tolerantnější muži, i když rozdíl v postojích mužů a žen zde činil jen 3 %.

Z rozboru postojů respondentů výstupního souboru ve smyslu jejich „**ochotného přijetí**“ **Vietnamce (Vietnamců) do zaměstnání ve svém povolání** vyplynulo, že tento vztah je přijatelný celkem pro 77,1 % respondentů, přičemž vstřícnější byli opět muži, ve vztahu k ženám o 5,8 %.

Z rozboru postojů respondentů výstupního souboru ve smyslu jejich „ochotného přijetí“ **Vietnamce (Vietnamců) jako občana (občanů) do své země** vyplynulo, že tento vztah je přijatelný pro 75 % respondentů. Tolerantnějšími byli i v tomto případě muži, přičemž rozdíl v postojích mužů a žen zde činil 4,4 %.

Rozbor postojů respondentů výstupního souboru ukázal, že celkem 4,4 % respondentů by **vyloučily Vietnamce ze své země**. V tomto případě byly výsledky u mužů a žen velmi podobné – 3,9 % mužů a 4,5 % žen by ve vztahu k Vietnamcům postupovalo takto radikálně.

Jsmo si vědomi nerovnoměrného zastoupení mužů a žen ve zkoumaných souborech respondentů, což mohlo ovlivnit tyto závěry. Avšak i z jiných empirických výzkumů je známo, že mezi pohlavími bývají rozdíly v postojích k odlišným „rasám“, národnostním a etnickým skupinám, což je v souladu s těmito zjištěními.

Podrobné výsledky ukazují tabulky 3 a 4. Všechny uvedené údaje jsou v procentech.

Tabulka 3: *Kladné postoje respondentů k Vietnamci (Vietnamcům) – podle Bogardusovy stupnice společenské vzdálenosti (V – všichni, M – muži, Ž – ženy)*

Přijetí	do blízkého příbuzenstva (manželství)			ke svým osobním přátelům			do své ulice jako souseda			do zaměstnání ve svém povolání			jako občany do své země		
	V	M	Ž	V	M	Ž	V	M	Ž	V	M	Ž	V	M	Ž
Vietnavec (Vietnamci)	15,7	33,9	12,2	64,8	75,6	62,7	83,3	85,8	82,8	77,1	81,9	76,1	75	78,7	74,3

Tabulka 4: *Negativní postoje respondentů k Vietnamci (Vietnamcům) – podle Bogardusovy stupnice společenské vzdálenosti (V – všichni, M – muži, Ž – ženy)*

Nepřijetí	vyloučil(a) bych je ze své země		
	V	M	Ž
Vietnamci	4,4	3,9	4,5

Z celkem 789 respondentů velkého souboru tedy **odmítá přijmout Vietnamce** do blízkého příbuzenstva (manželství) 82,5 % respondentů, ke svým osobním přátelům 33,6 % respondentů, do své ulice jako souseda 15,3 % respondentů, do zaměstnání ve svém povolání 21,7 % respondentů a jako občana do své země 23,3 % respondentů. Vztah blízkého příbuzenství (manželství) je tedy pro drtivou většinu respondentů nepřijatelný. Poměrně vysoká jsou také čísla svědčící o neakceptovatelnosti Vietnamce (Vietnamců) jako osobního přítele (osobních přátel), a jako blízkého kolegy (blízkých kolegů)

v zaměstnání. To vše považujeme za alarmující. Zajímavé je, že respondenti jsou ochotnější být s Vietnamci v sousedském vztahu, než s nimi sdílet pracoviště, ačkoli v obou případech jde o čísla znepokojivá. Vysvětlujeme si to tím, že Vietnamci nebývají českou veřejností vnímáni jako „problematičtí sousedé“, jako je tomu zejména v případě českých Romů, spíše naopak, díky své uzavřenosti až izolovanosti jsou většinou Čechů vnímáni jako bezkonfliktní. V povědomí mnohých Čechů je však současně představa, že Vietnamci jsou především „podnikatelé v tom negativním slova smyslu“, tedy že zboží, které prodávají, je velmi nekvalitní, že díky němu z trhu vytlačují české obchodníky a české zboží, že se snaží za každou cenu, mnohdy na úkor českých zákazníků, zbohatnout. Je tristní, že více než pětina respondentů odmítá Vietnamce jako občany ve své zemi, a že jsou zde dokonce i tací, kteří by je přímo „vyloučili ze své země“.

Srovnáme-li postoje respondentů výstupního souboru s postoji respondentů vstupního souboru ve smyslu přijetí Vietnamců v uvedených vztazích, zjistíme, že rozdíly se zde pohybují od 1,4 % u vztahu přijetí Vietnamců do své ulice jako sousedy do 8,9 % u vztahu přijetí Vietnamců jako občanů do své země, a to ve všech případech ve prospěch výstupního souboru. To znamená, že studenti výstupních ročníků jsou v případě přijetí Vietnamců v uvedených vztazích přece jen tolerantnější než studenti vstupních ročníků. Bohužel, rozdíly zcela jistě nejsou takové, jak bychom si přáli.

Podrobné výsledky ukazuje tabulka 5. Všechny uvedené údaje jsou v procentech.

Tabulka 5: *Kladné postoje respondentů k Vietnamci (Vietnamcům) – podle Bogardusovy stupnice společenské vzdálenosti – srovnání výstupního a vstupního souboru (VS – výstupní (velký) soubor, MS – vstupní (malý) soubor)*

Přijetí	do blízkého příbuzenstva (manželství)		ke svým osobním přátelům		do své ulice jako sousedy		do zaměstnání ve svém povolání		jako občany do své země	
	VS	MS	VS	MS	VS	MS	VS	MS	VS	MS
Vietnavec (Vietnamci)	15,7	12,3	64,8	57,9	83,3	81,9	77,1	73,1	75	66,1

Ze srovnání postojů respondentů výstupního i vstupního souboru k Vietnamcům ve smyslu jejich „vyloučení“ z naší země naopak vyplývá, že respondenti výstupního souboru jsou, byť nepatrně, radikálnější. V tomto případě činí rozdíl 2,6 %.

Přesná čísla ukazuje tabulka 6. Všechny uvedené údaje jsou v procentech.

Ve **vědomostní části dotazníku** měli respondenti u každé otázky vybrat jednu správnou odpověď ze čtyř nabízených odpovědí, a svoji odpověď zakroužkovat. Šlo celkem o 50 otázek, z toho 10 obecného zaměření,

Tabulka 6: *Negativní postoje respondentů k Vietnamci (Vietnamcům) – podle Bogardusovy stupnice společenské vzdálenosti – srovnání výstupního a vstupního souboru (VS – výstupní (velký) soubor, MS – vstupní (malý) soubor)*

Nepřijetí	vyloučil(a) bych je ze své země	
	VS	MS
Vietnamci	4,4	1,8

10 věnovaných romské tematice, 10 zaměřených na Židy a židovskou kulturu, 4 věnované Arabům a muslimům, 4 týkající se černošské populace, 4 zaměřené na Balkán a příslušníky balkánských zemí, 4 týkající se bývalého SSSR a jeho původních obyvatel. Vietnamu a vietnamské populaci byly v dotazníku věnovány 4 otázky, kterým se dále budeme věnovat. Spolu s nabízenými odpověďmi je uvádíme v tabulce 7 (pro účely tohoto sdělení jsme jejich číslování upravili na 1.–4.).

Tabulka 7: *Otázky a nabízené odpovědi, týkající se Vietnamu a Vietnamců (správné odpovědi jsou v tabulce uvedeny tučně)*

1. K vyhlášení nezávislosti Vietnamu a vzniku Vietnamské demokratické republiky došlo: A. 2. září 1945 B. 2. září 1950 C. 2. září 1955 D. 2. září 1960
2. Hlavním městem Vietnamu je: A. Bangkok B. Hanoj C. Singapur D. Tourane
3. Jednoznačným symbolem božské panovnické moci je pro Vietnamce: A. beran B. buvol C. krokodýl D. drak
4. Opravdový zájem o vaši osobu, ale i snahu vám pomoci dává po úvodním pozdravu Vietnavec najevo: A. úklonem hlavy a horní části trupu, přičemž ruce jsou spojeny dlaněmi B. pokleknutím na zem s úklonem hlavy a trupu až k zemi, přičemž dlaně položí před sebe na zem C. velmi podrobným zájmem o váš zdravotní stav a vaši rodinu D. dlaní jedné ruky, kterou vám nabízí

Úspěšnost respondentů v odpovědích na výše uvedené otázky ukazuje tabulka 8. Všechny uvedené údaje jsou v procentech.

Rozdíly ve správnosti odpovědí na otázky, týkající se Vietnamu a Vietnamců u výstupního a vstupního souboru se pohybují od 1% do 11%. Je

Tabulka 8: Úspěšnost respondentů v odpovědích na otázky, týkající se Vietnamu a Vietnamců (VS – výstupní (velký) soubor MS – vstupní (malý) soubor)

	VS	MS
Otázka č. 1	7	8
Otázka č. 2	65	65
Otázka č. 3	49	60
Otázka č. 4	10	6

zajímavé, že v odpovědích na otázku: „Jednoznačným symbolem božské panovnické moci je pro Vietnamce ...“ odpovídali lépe studenti vstupního souboru, tedy nižších ročníků. V ostatních případech jsou rozdíly ve správných odpovědích minimální – ve prospěch výstupního souboru, tedy vyšších ročníků, nebo dokonce nulové (u otázky: „Hlavním městem Vietnamu je ...“). Celkově je však informovanost studentů pedagogických fakult v této oblasti velmi malá.

Uvědomujeme si, že vědomostní část dotazníku byla rozsáhlá (celkem 50 otázek) a její otázky poměrně obtížné. O jejich výběru by se navíc jistě dalo diskutovat. Otázky, které byly nakonec zvoleny, jsou možná obsahově i co do úrovně obtížnosti poněkud nevyvážené, avšak odpovídají požadavkům na multikulturní výchovu, která je dnes všeobecně preferována jako nedílná součást výchovy proti rasismu. Odpovědi na ně pak do jisté míry svědčí i o úrovni všeobecného vzdělání studentů pedagogických fakult. Nemyslíme si, že předložená baterie otázek byla ta nejlepší a jediná možná, protože však žádný standardizovaný dotazník tohoto druhu zatím neexistuje, museli jsme vytvořit svůj vlastní. Vytvoření standardizovaného dotazníku tohoto druhu by bylo jistě prospěšné.

Bylo prokázáno, že **vědomosti studentů vztahující se k této problematice nejsou uspokojivé**. Vzhledem k malým rozdílům mezi výstupními a vstupními ročníky usuzujeme, že jich studenti během vysokoškolského studia získávají jen málo.

Součástí našeho dotazníkového výzkumu byly i dvě **škály**, pomocí nichž jsme chtěli zjistit, jak studenti sami vnímají potřebnost přípravy učitelů na výchovu proti rasismu i dosavadní podíl pedagogických fakult na této přípravě. Respondent měl svoji odpověď vybrat z pěti nabízených odpovědí, které byly na každé škále uvedeny, a zakroužkovat ji – viz schéma 1.

Podrobné výsledky ukazuje tabulka 9. Všechny uvedené údaje jsou v procentech.

Z rozboru odpovědí respondentů výstupního souboru, uvedených na škále č. 1 vyplývá, že 35,1 % respondentů považuje komplexní a cílenou přípravu

1. Komplexní a cílená příprava budoucích učitelů na výchovu proti rasismu je...

2. spíše zbytečná		4. velmi potřebná	
1. zcela zbytečná	3. potřebná		5. nezbytná

2. Pedagogické fakulty se na naší přípravě na výchovu proti rasismu podílejí...

2. spíše nedostatečně		4. nadprůměrně	
1. zcela nedostatečně	3. průměrně		5. maximálně

Schéma 1: Škály

Tabulka 9: Výsledky odpovědí na škálách (VS – výstupní (velký) soubor, MS – vstupní (malý) soubor)

Škála č. 1			Škála č. 2		
Komplexní a cílená příprava budoucích učitelů na výchovu proti rasismu je ...	VS	MS	Pedagogické fakulty se na přípravě na výchovu proti rasismu podílejí ...	VS	MS
zcela zbytečná	0,4	0,6	zcela nedostatečně	23,2	9,9
spíše zbytečná	4,4	2,9	spíše nedostatečně	46,4	29,2
potřebná	35,1	31,0	průměrně	27,1	45,6
velmi potřebná	30,2	26,9	nadprůměrně	0,9	2,3
nezbytná	27,4	35,1	maximálně	0,0	0,6

budoucích učitelů na výchovu proti rasismu za potřebnou, 30,2 % respondentů za velmi potřebnou a 27,4 % respondentů za nezbytnou. Z rozboru odpovědí respondentů výstupního souboru, uvedených na škále č. 2, vyplývá, že podle 23,2 % respondentů se pedagogické fakulty dosud na této výchově podílejí zcela nedostatečně, podle 46,4 % respondentů spíše nedostatečně a podle 27,1 % respondentů průměrně.

Závěr

Studie prezentovala faktickou úroveň vědomostí žáků základních a středních škol, zejména úroveň postojů a vědomostí studentů pedagogických fakult v ČR, ve vztahu k vietnamské komunitě. Ukázala, že žáci základních a středních škol vědí o vietnamské komunitě jen velmi málo. Prokázala, že i v oblasti vědomostí a postojů studentů pedagogických fakult v ČR ve vztahu k Vietnamcům jsou nedostatky.

Nejvíce negativistických postojů zaujímají Češi tradičně ve vztahu k Romům. Ne jinak tomu bylo i v případě našich dvou výzkumů. Negativistické postoje však byly zjištěny také ve vztahu k Vietnamcům a Arabům. Je zřejmé, že negativní postoje ještě nemusí znamenat rasistické postoje. Sig-

nalizují však toto nebezpečí. Domníváme se, že negativní postoje k etnikům vyplývají z velké části z neznalostí. Obecně platí, že čím vyšší je inteligence a vzdělání jednotlivce, tím tolerantnější jsou jeho postoje, a tím menší je pravděpodobnost, že bude mít rasové a etnické předsudky. Samozřejmě si uvědomujeme, že ani to neplatí absolutně, že i vysoce inteligentní a vzdělaný člověk může být nebezpečným fanatikem, že záleží i na osobnostních charakteristikách jedince, na atmosféře jeho rodiny, společenském postavení a sociální situaci, v níž se nachází. Jsme však přesvědčeni, že široké a hluboké obeznámení se s cizími kulturami může dát učitelům zbraň proti vlastním xenofobním a rasistickým tendencím i xenofobním a rasistickým tendencím jejich svěřenců. Zároveň si uvědomujeme, že postoje jsou ovlivňovány i etickými normami, které jsou v dané společnosti platné a s nimiž je daný jedinec vnitřně ztotožněn. Tedy i to by mělo být nedílnou součástí výchovy proti rasismu, výchovy k toleranci a porozumění.

Studie zároveň potvrdila, že **rozdíly v postojích a vědomostech studentů výstupních a vstupních ročníků na pedagogických fakultách jsou velmi malé**. Výsledky výzkumu tak významně podpořily potřebu cílené a komplexní výchovy proti rasismu jako nedílné součásti vysokoškolského studia budoucích učitelů.

Výzkum prokázal, že i **samotní studenti vnímají potřebu komplexní a cílené výchovy budoucích učitelů proti rasismu a nedomnívají se, že by ji dosud pedagogické fakulty dostatečně prováděly**. I když si uvědomujeme, že tyto závěry byly více či méně ovlivněny předloženým dotazníkem, na jehož otázky respondenti ne vždy znali správné odpovědi, považujeme je za významné.

Doufáme, že výsledky našeho výzkumu především učitele nezanechají klidnými. Domníváme se, že o multikulturní výchově se v ČR zatím především hovoří, a to jak mezi učiteli, tak ve společnosti jako takové. To je jistě potřebné a užitečné. Je však potřeba přenést teorii do praxe a cíleně ovlivňovat postoje a vědomosti našich svěřenců v duchu multikulturality, a to jak na úrovni základních a středních škol, tak i pedagogických fakult. Jsme si jisti, že do vysokoškolského studia na pedagogických fakultách je nutné zavést příslušné výchovně-vzdělávací programy. Jakou budou mít konečnou podobu by mělo být předmětem další odborné diskuse.

Literatura

BROUČEK, S. *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2003.

CASTLES, S., MILLER, M. J. *The Age of Migration*. 2. vyd. London: Macmillan Press, 1998.

CICHÁ, M. *Determinanty rasismu a xenofobie z pohledu současné antropologie a jejich*

význam pro pedagogickou praxi. Disertační práce (Školitel: doc. RNDr. Jan Šteigl, CSc.). Olomouc: Pedagogická fakulta UP, 2003.

ČADOVÁ, L. Asiaté – asijské menšiny v ČR. In CICHÁ, M., a kol. *Výstup projektu FRVŠ/2005: Multikulturní výchova v antropologii národnostních a etnických menšin jako součást kulturní a sociální antropologie (inovace)*. Olomouc: Pedagogická fakulta UP, 2005.

Vietnamci [cit. 10. 2. 2006] [on-line]. Dostupné na:

http://www.clovekvtisni.cz/infoprojekty /dok_filmy/vietnamci.php

CICHÁ, M., ČADOVÁ, L. Postoje a vědomosti českých žáků a budoucích pedagogů ve vztahu k Vietnamcům. *Pedagogická orientace* 2006, č. 3, s. 53 až 68. ISSN 1211-4669.

Autorky: Mgr. Martina Cichá, Ph. D., Mgr. Libuše Čadová, katedra antropologie a zdravotní vědy, Pedagogická fakulta UP v Olomouci, Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc, cicham@pdfnw.upol.cz